

ספקות בהלכה

מסביר ה'כסף משנה' את דברי הרמב"ם, וכך כאמור עולה מפשט דבריו.

ממספר מקורות נוספים עולה שבדינים שתוקפם מדרבנן יש לפסוק לקולא. כך משמע מדברי הגמרא בעירובין (מו.) הדנה במחלוקת תנאים בנוגע לעירוב ומסקנת הגמרא היא לקולא הואיל ועירוב מדרבנן. מדברי גמרא זו משמע שאין זה דין מיוחד בעירובין אלא דין כללי לגבי הלכות שתוקפם מדרבנן. עקרון דומה עולה בסוגיית הירושלמי בגיטין א,ב שפסקה הלכה כר"מ אך הגמרא שאלה מה החידוש בדין זה הרי הוא דרבנן וברור שהדין הוא להקל.

בהקשר זה, נעיר על שתי נקודות נוספות העולות בעקבות שיטת הרמב"ם בפסיקת הכלל שבדברי תורה פוסקים להחמיר ובדרבנן להקל. הרמב"ם דייק בדבריו בפסיקת הלכה זו וכתב שבשל תורה פוסקים להחמיר ובשל סופרים מקלים. הרמב"ם לא השתמש במינוח שאנו נוטים להשתמש בהקשר זה - דאורייתא ודרבנן. הסיבה לדיוק זה קשורה למינוחים העקביים שאנו מוצאים ברמב"ם בכל כתביו. הרמב"ם מתנסח בספר המצוות (ובשאר כתביו) בהגדרות שונות של מצוות: מצוות מן התורה, דברי סופרים, הלכה למשה מסיני ודרבנן. כאשר ישנן מצוות שהרמב"ם קורא להם דברי סופרים ותוקפם הוא מהתורה (ראה כלל שני בספר המצוות).

ואכן מצאנו בדברי הרמב"ם, כי לעיתים יש להחמיר בדינים שהם הלכה למשה מסיני למרות שאינם משל תורה. דוגמה לדבר אנו מוצאים בפירוש המשנה במקוואות לגבי שיעורי מקוה:

"...מפני שיעיקר הטבילה מן התורה, וכל שיעיקרו מן התורה אף על פי ששיעורו הלכה, ספק שיעורו להחמיר".

מדברי הרמב"ם אנו רואים כי באופן עקרוני יתכן ויהיו דינים שתקפם דאורייתא ונפסוק בהם להקל. בדיני שיעורים, יש לבחון לגבי מה נאמר שיעור זה ואם עיקרו בדין תורה פוסקים לחומרא. נראה כי לדעת הרמב"ם בהחלט יתכן והלכות אחרות שהם מדברי סופרים או הלכה למשה מסיני שתוקפם דאורייתא, עדיין נפסוק בהם להקל הואיל והם לא מפורשים בתורה.

נקודה נוספת העולה מדברי הרמב"ם הינה מפורסמת יותר, והיא שיטתו כי ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן. הרמב"ם כותב זאת במספר מקומות, וכך למשל בהלכות איסורי ביאה (פ"ח, הלכה יז) כאשר הוא דן במעמד שבוייה שנפדתה הוא מעיר שהואיל וכל הספקות מדברי סופרים לכן הקלו בשבוייה. הרמב"ם חוזר על עקרון זה גם בהלכות כלאיים וכותב שכל איסור ספיקות מדברי סופרים ולפיכך הקלו בספק. הרמב"ם מתנסח בלשון של

פתיחה

לאחר הפסקה קצרה לתקופת "בין הזמנים", אנו חוזרים בסדרת השיעורים של מדור 'בשבתך בביתך'. נמשיך לעסוק במסכת עבודה זרה בה עסקנו בשנה שעברה, ויתכן כי בהמשך השנה נעבור למסכת אחרת.

בשיעור האחרון בשנה שעברה עסקנו בשאלה האם ניתן לשנות את פסיקת ההלכה לאחר שהיא ניתנה מפי חכם. השבוע נמשיך בסוגיית הגמרא ונדון בדרך פסיקת ההלכה במצבי ספק:

"ת"ר: הנשאל לחכם וטימא - לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר - לא ישאל לחכם ויתיר; היו שנים, אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין - הלך אחריו, ואם לאו - הלך אחר המחמיר; ר' יהושע בן קרחה אומר: בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל. א"ר יוסף: הלכתא כרבי יהושע בן קרחה" (ז).

הגמרא מביאה ברייתא שדנה בדרך הכרעת ההלכה במצבי מחלוקת, ומביאה מחלוקת בנושא זה בין ת"ק לר' יהושע בן קרחה. ישנן שתי אפשרויות בהבנת דברי ר' יהושע בן קרחה (שכמוהו נפסק להלכה):

- ר"י בן קרחה מתייחס לסוף דברי ת"ק - במקרה שאין סמכות הלכתית בכירה אנו מחלקים בין דין מהתורה ומדרבנן. ר"י בן קרחה אינו חולק על הרישא של דברי ת"ק וגם הוא סובר שאם החכם הבכיר פוסק לחומרא בדרבנן פוסקים כמותו.

- ר"י בן קרחה חולק על כל דברי ת"ק - לא משנה אם יש הבדל בדרגות בין החכמים, בכל מקרה בדרבנן פוסקים לקולא. כמובן שמדובר על מציאות שבה החכם נתן פסק מנומק והוא חולק על חכם אחר שגדול ממנו.

הרמב"ם הבין את הגמרא כהסבר השני:

"שני חכמים או שני בתי דינים שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן, בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר אם אינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל" (הלכות ממרים א,ה).

הרמב"ם פוסק את דברי ר"י בן קרחה ואינו מתייחס כלל לשאלה האם אחד מהפוסקים גדול מחברו. בדרך זו

יודעים בטיב עבודת כוכבים דיו להיות כפתם
ושמנם או כבישולי עובדי כוכבים לאסור בשתיה
ולא בהנאה והמחמיר תבא עליו ברכה"
(נז: ד"ה לאפוקי).

התוספות דנים באריכות בדין סתם יינם ומביאים דיון
ארוך בדברי ר"ת. בדבריהם הם מזכירים גם את כללי
הפסיקה שהובאו בסוגייתנו, ולענייננו חשוב המשפט
האחרון בדבריהם - 'המחמיר תבא עליו ברכה'. משפט זה
מצוי בפסקי האשכנזים, ועבר הרחבה בדברי הרמ"א
ובדברי המשנה ברורה. עקרון זה מובא בספרי הפסיקה
וכן בתשובות בהקשרים רבים, אך נראה שאין הוא
העקרון הבסיסי של ההלכה. ההלכה דורשת פסיקה
ונותנת לצורך כך כללים והנחיות, בין בדרך של כלל ובין
בדרך של פסיקה לפי שיקול הדעת. השאלה עד כמה יש
ליישם את הכלל של 'המחמיר תבא עליו ברכה', ומתי
החמרה יתירה אינה ברכה כלל¹.

בדברי תוספות במקומות נוספים אנו מוצאים טעם נוסף
מדוע דברי הגמרא שלנו אינם רלוונטים:

"...ואע"ג דקיימא לן הלכה כדברי המיקל ה"מ
במחלוקת של תנאים אבל במילתא דאמוראי לא
אמרן..."
(מ"ק כד. ד"ה הכי).

התוספות מבינים כי הכלל העולה מסוגייתנו כי הלכה
כדברי המיקל בדיני מדרבנן נאמרה רק לגבי מחלוקת
תנאים אך לא לגבי מחלוקת אמוראים. מנין לתוספות
לחלק בעניין זה? לכאורה החלוקה צריכה להיות בשאלה
מהו מקור ותוקף הדין ולא מי נחלק בהגדרתו. הרמב"ם
וראשונים נוספים לא הזכירו את החלוקה שתוספות
עשו.

עד כה ראינו שני מקומות בתוספות שעולה מהם שאין
להקל בספיקא דדינא בדין דרבנן. כפי שראינו הרמב"ם
פסק את הסוגיה כפשטה והבין שדברי ר"י בן קרחה
חולקים על כל דברים ת"ק.

הרשב"א נשאל כיצד לפסוק במקרה של מחלוקת
הפוסקים והאם ניתן להקל כדעת אחד מן החכמים.
הרשב"א מחלק בתשובתו בין מקרים שונים אך נראה
שניתן למתמצת את עיקר פירושו בסוגיה לאור הקטע
הבא:

"ומכל מקום עיקרי דברים אלו שאמרת יש בהן
חלוקין. שאין כל הפוסקים והחכמים שוים ולא כל
המקומות שוים מן הדין. כיצד שורת הדין אם
שנים הפוסקים באחד זה אוסר וזה מתיר. אם
נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן
הולכין אחריו בין להחמיר בין להקל. היו שניהם

דברי סופרים ובכך הוא מקשר בין שאלה זו ובין הפסק
הקודם שראינו. מכיוון שדיני ספקות יסודם בדברי
סופרים (כמו הלכה למשה מסיני) יש להקל במקרה
שמדובר על דרבנן. אך יתכן שכאשר מדובר בדין תורה יש
להחמיר בדיוק כמו שהוא כתב שמחמירים בשיעור
מקווה.

הרשב"א בתורת הבית (בית ד דף יא,ב) מביא את שיטת
הרמב"ם וחולק עליה. הרשב"א סובר שספק דאורייתא
לחומרא זה מהתורה, ובדבריו הוא מביא לכך מספר
ראיות. יתכן כאמור כי הרמב"ם מסכים לרשב"א רק
התנסח בצורה שונה לפי דרכו וניסוחיו.

ספק ממינים שונים

כאשר אנו באים לדון בדיני ספקות, עלינו להבחין בין
כמה סוגי ספק. סוגיית הגמרא עוסקת בסוג ספק שנקרא
ספקא דדינא - ספק כיצד עלינו להכריע הלכה למעשה.

נעיר על עוד שני סוגים נוספים של ספקות הקיימים
בהלכה:

- ספק במציאות - האם פעולה או אירוע מסוים
אירעו. סוג זה של ספקות קיים למשל לגבי חתיכה
שנפלה לים ואנו לא יודעים האם החתיכה הכשרה
נפלה או הטרפה, וכך לגבי אדם שנעלם ואיננו
יודעים האם הוא חי. ההלכה קובעת עבור חלק
מהמקרים כללים וחזקות שעל פיהם אנו יכולים
להכריע, גם אם איננו יודעים מה בדיוק אירע
במציאות.

- סוג נוסף של ספק הינו ספק כיצד אנו מגדירים
מציאות מורכבת. כך הדבר למשל עבור תערובות
שבהם יש לנו איסור והיתר שמעורב יחד ועלינו
להגדיר כיצד להכריע. בחלק מהמקרים מכריעים לפי
הרוב אך להלכה ישנם מספר דרכים נוספות. לדוגמה
בהלכות תערובת ישנו עיסוק גדול בדין טעם כעיקר
(טש"ע י"ד סימן צח). כאשר מתערבבים איסור והיתר,
או בשר וחלב עלינו לבחון האם יש נתינת טעם של
האיסור בתוך ההיתר. למרות שרוב התערובות הינה
היתר, אם טעם האיסור מורגש אז הוא אוסר את כל
התערובת, ובמקרה זה יש לשער בשישים.

דרכי פסיקת ההלכה בספיקא דדינא

נחזור כעת לדון בשאלה העולה מסוגייתנו בנוגע לפסיקת
הלכה במקרה של ספק בעקבות מחלוקת הפוסקים. ראינו
את דברי הגמרא ופסק הרמב"ם, אך למרות זאת בשנים
האחרונות אנחנו מוצאים גישה הלכתית הנוטה להחמיר
במקרה של מחלוקת. מקור הדברים מופיע בדברי
התוספות:

"...ו"ל דמאי דגזרו סתם יינם לאסור בהנאה יותר
מפתם ושמנם היינו משום דשכיחי לנסוכי
לעבודת כוכבים אבל עתה שבטל ניסוך שאינם

1 וראה בדברי הרב עובדיה יוסף בשימוש הרב בתשובות בביטוי
כחא דהיתרא, לדוגמה בדברים בשו"ת יביע אומר ח"ו אר"ח
סימן מב.

נראה כי נוצר כאן מצב קצת מוזר- בגלל מחלוקת הפוסקים כיצד להכריע במחלוקת הפוסקים אנו מכריעים להחמיר לכל השיטות. ממילא, אין אנו נוקטים הלכה למעשה לא כשיטת הרמב"ם ולא כשיטת הרשב"א.

אמנם, יש לציין כי הש"ך בקיצור הקונטרס (המופיע בסופו) מביא את העקרונות העולים מן קונטרס להלכה (אות א-ג) ומוסיף לאחר מכן:

"וכל זה שכתבו היינו בסתם אבל אם תמצא לפעמים עוד צד היתר אחר הן מן הש"ס או שקול הדעת וכיוצא בזה יש לעשות כפי מה שיראה בעיניו, ואין לדין אלא מה שענינו רואות אם הוא בר הכי שיודע להכריע ולהבין ולהורות, ומטעם זה אם תמצא באיזה מקומות בש"ס ופוסקים דברים סותרים לכללם אלו הוא מפני שיש שם איזה צד או טעם אחר" (אות ד).

הש"ך באות ז דן בדברי הרמ"א שאם חכמים מסכימים לדין אחד מטעמים שונים הם נחשבים כשיטה אחת. הש"ך כותב שהדברים אינם פשוטים עבורו ולכן הוא מכריע שאין לסמוך על הרבים במקרה זה להתיר באיסור תורה אלא רק בדרבנן (גם בעניין זה מכריע לחומרא בין כל השיטות)².

הכרעה כדעת רוב פוסקי הדורות הקודמים

כאשר הסנהדרין ירבה בבית המקדש כל שאלה הלכתית שלא הוכרעה, הובאה לדיון ובסיומו נקבעה לפי רוב דעות. בגמרא ראינו את הכלל כיצד יש להכריע הלכה במקרה של דין דאורייתא ודין דרבנן. האם יש אפשרות גם בימינו לקבוע הלכה לפי רוב? כוונתנו בשאלה זו הינה האם בימינו אנו יכולים לבוא ולבדוק כמי דעת רוב הפוסקים, ולהגיד שיש רוב גדולי ישראל (שכבר נפטרו) שפסקו כדיעה מסוימת. בשיעור שעבר ראינו את העקרון שיש להכריע את ההלכה לפי שיקול הדעת והעיון בסוגיה. אך האם ניתן להכריע לפי דעת רוב הפסיקות של גדולי ישראל לדורותם?

שאלה זו עמדה בבסיס הויכוח בין ר"י קארו ובין המהרש"ל. ר"י קארו כתב את ספרו הבית יוסף במטרה ליצור ספר שיאגד את הדעות העיקריות בפסיקה, ואת המקורות בגמרא עד לתקופתו. בהקדמתו לחלק א' ח הוא כותב:

"ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות, כי זהו התכלית שיהיה לנו התורה אחת והמשפט אחד. וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות

שוין ולא נודע מי גדול משניהם. בשל תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה כספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכין אחר המקל..." (ח"א סימן רנ).

הרשב"א מפרש את הסוגיה כאפשרות הראשונה שהעלנו בתחילת השיעור, כנגד דברי הרמב"ם. הרשב"א מביא שר"י בן קרח לא חולק על העקרון שהעלה ת"ק כי יש לבחון האם אחד מהחכמים גדול מחברו. רק במקרה שרמת כל החכמים שווה אז אומרים שבהלכה שהיא דרבנן נפסוק להקל.

פסיקת ההלכה איך לפסוק הלכה

כדברי הרשב"א פוסק הרמ"א להלכה:

"ולא יאמר האדם: אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר, אלא אם הוא חכם גדול ויודע להכריע בראיות, הרשות בידו; ואי לאו בר הכי הוא, לא יוציא ממון מספק, דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא אין מוציאין ממון מיד המוחזק (טור). ואם הוא בהוראת איסור והיתר, והוא דבר איסור דאורייתא, ילך לחומרא; ואי דבר דרבנן, ילך אחר המיקל. ודוקא אם ב' החולקים הם שוין, אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפילו בשעת הדחק, אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה. וכן אם היה יחיד נגד רבים, הולכים אחר רבים בכל מקום, ואפילו אין הרבים מסכימים מטעם אחד, אלא כל אחד יש לו טעם בפני עצמו, הואיל והם מסכימים לענין הדין נקראו רבים ואזלינן בתרייהו" (ח"מ כהב).

בדברי הרמ"א אנו מוצאים מספר עקרונות להלכה. ראשית הרמ"א קובע שבדיני ממונות הספק נפתר לפי הכלל האומר שאין מוצאים ממון מספק. לטענתו, כל הדיון של הסוגיה בע"ז הינו לגבי דיני איסור והיתר, ולעניין זה הוא פוסק כדברי הרשב"א. נקודה נוספת שעולה בדברי הרמ"א הינה שגם אם מספר חכמים מסכימים להלכה אחת מטעמים שונים, הרי זה נחשב כדעת הרוב והלכה כמותם כנגד המיעוט. השורה התחתונה של פסיקת ההלכה היא זו שקובעת מהי דעת הרוב, ולא דרך הנימוק.

הש"ך ב"ד בסוף סימן רמב כתב קונטרס קצר שקראו 'פלפול בהנהגת הוראות'. בקונטרס זה הוא דן בעקרונות פסיקת ההלכה במקרה של מחלוקת בין הפוסקים. הש"ך מביא את פסק הרמ"א והוא עומד על העובדה שהרמ"א פסק כדברי הרשב"א ולא כשיטת הרמב"ם. בעקבות כך הוא אומר שצריך לתפוס כשתי השיטות לחומרא- אין להקל בדין דאורייתא כנגד הרמב"ם, ובשל סופרים אין לפסוק כרמב"ם הואיל והב"ח והרבה מהאחרונים פסקו כרשב"א.

2 ראה בנתיבות המשפט ח"מ כה, כ כיצד להכריע במחלוקת שבין השו"ע והנושאי כלים עליו.

כמוהם להלכה. בדבריו, אין אנו מוצאים כי ישנה בעיה לפסוק להחמיר בצורה תמידית.

נזכיר בהקשר זה שני התייחסויות של אחרונים:

1. הרב חיים הירשנזון דן בספרו מלכי בקדש (ח"ב מעמוד 114) בדין האנשים שהיו בתקופתו באמריקה שפרקו מעליהם עול מצוות, ולדוגמה עבדו בשבת. כהקדמה לדיון במעמדם הוא מביא דיון בכללי פסיקה, כאשר הנקודה העיקרית בדבריו היא שמי שפוסק כדעת יחיד לקולא ודאי שאין לקרוא לו רשע, והוא פוסק כעיקר הדין להלכה. הרב הירשנזון מדגיש כי אין הוא אומר להקל בכל מחלוקת הפוסקים, אך אם מישהו עושה זאת לא ניתן לכנותו רשע שהרי עושה כהלכה. בדבריו הוא מעלה גם את העקרון שאין עניין להחמיר בכל מחלוקת הפוסקים ולא דווקא החמרה היא רצויה.

2. הרב קוק דן באריכות בספרו 'אורח משפט' בהיתר שמן השומשומין בפסח. הרב קוק מתיר את השמן הואיל ואין בתהליך הכנתו מגע עם מים ולכן אין סיבה שדין קטניות יהיה חמור מדין חמץ גמור. בעקבות כך התנהל פולמוס בין הרב קוק ובין העדה החרדית בנושא, ובתוך דבריו אנו מוצאים התייחסות גם לנקודה שלנו:

"...ואין להוסיף חומרא על חומרא כ"א במה שמצאנו מפורש או בראיות ברורות, אבל ב"ד שהכל הוא להיפוך, שהענין הוא מנהג ביסודו וזה הפרט המיוחד אין בו שום מנהג וא"א שיהי' בו מנהג, וראיות ברורות נותנות עדותן להקל, אפי' אם יהיה אפשר להכנס באיזה דחוקים לדחות את הראיות, ג"כ אין לנו למשוך את הדבר להחמיר ולהיות מוסיפים על הדברים ששמענו. ועיקר הנטיה לחומרות יתירות, במה שיש דרך סלולה ע"פ דרכי התורה להקל אין זה מילתא דחסידותא כלל... אבל בפרטים שיש לדון לכאן ולכאן ודאי הנוטה להקל להיות חכם להיטיב ה"ז משובח, ובלבד שיהיו דבריו מיוסדים ע"פ עומק ההלכה וסברא ישרה. וב"ה הוראתנו זאת כולו איתנהו לטיבותא כאן, ויהא רעוא דיהויין כל שמעתין מחוורין וברירן כשמעתתא דא, דלית ביה ספיקא כלל ב"ה" (סימן קיא).

עקרונות דומים אנו לומדים גם מתוך הברייטא המובאת בגמרא בסוטה:

"ת"ר, שבעה פרושין הן: פרוש שיכמי, פרוש נקפי, פרוש קיזאי, פרוש מדוכיא, פרוש מה חובתי ואעשנה, פרוש מאהבה, פרוש מיראה. פרוש שיכמי - זה העושה מעשה שכם. פרוש נקפי - זה המנקיף את רגליו. פרוש קיזאי - א"ר נחמן בר יצחק: זה המקיז דם לכתלים. פרוש מדוכיא - אמר רבה בר שילא: דמשפע כי מדוכיא. פרוש מה חובתי ואעשנה - הא מעליותא היא! אלא, דאמר

תלמודיות, הנה התוס' וחידושי הרמב"ן הרשב"א והר"ן מלאים ראיות טענות וראיות לכל אחד מהדעות... ואזהו אשר ימלאהו ליבו להכניס ראשו בין הרים הררי אל להכריע ביניהם ע"פ טענות וראיות... לכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלושת עמודי הוראה אשר הבית בית ישראל נשען בהוראותיהם הלא המה הר"ף, הרמב"ם והרא"ש ז"ל אמרתי אל ליבי שבמקום ששניים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם..."

המהרש"ל התנגד לדרך פסיקה זו וסבר שעל החכם להכריע לפי שיקול דעתו ולפי המסורת ואין סיבה לפסוק בדווקא לפי שלושת מורי הוראה אלו. בהקדמות השונות לפירושו 'ים של שלמה' הוא כותב את דרך פירושו ודרך פסיקת ההלכה הרצויה לפי דעתו. וכך הוא כותב בהקדמה השנייה למסכת חולין:

"כי חדש מקרוב בא לידינו ספר וחיבור שעשה מהר"י קאר"ו על הטורים, והראה כמה חידושים מספרים הקדמונים שלא היו בידים בימים שעברו, ותשובות נכריות וחידושים אשר נמצאו בכל הספרים, ולא חיסר דבר מכל אשר עלה במחשבה לפניו, וכמעט שלא הניח מקום להתגדר בו, אבל עשה פשרות בענייני פסקי הלכות מדעתו מסברת הכרס, ברוב הפעמים באיסור והיתר נגד הקבלה אשר קבלנו ונהגו עד הנה, והתלמידים הולכים אחר דבריו ופסקיו, ולא ידעו שבנפשם הוא, שהוא הכריע כמה פעמים נגד התוס' והפוסקים אשר אנו נוהגין לפסוק כוותיהו, והנה שגו בזה, מאחר שראו שכן כתוב בספרו שכן הלכה אמרו כך כתב הקאר"ו להדיא, כי כך העניין הרע אשר לפניו, מה שכתב בספר יאמינו... ע"כ הוכרחתי להעלות על הספר דבריו באריכותיהם וגלגוליהם וצורפיהם, במקום דאיכא למטעי, ולהוציא מלב התלמידים, שלא יתלו עצמם בחיבוריו, ולומר עלי באחרית הימים שלא ידעתי ממנו, על כן באתי לחזור למנהגי הראשון, להאריך בכל דין ודין, ולהביא כל חידושי...".

כדברי המהרש"ל אנו מוצאים גם במהר"ל ובחכמי אשכנז נוספים מאותו דור. בשורה התחתונה אנו פוסקים הלכה כדברי השו"ע ונושאי כליו, וההלכה היא בדיוק כדברי השו"ע.

חומרות

כפי שראינו המהרש"ל מתנגד לדרך פסיקת השו"ע, אך נראה שטעמו נובע מכך שהוא נוטה מהמסורת האשכנזית. ואכן מי שמכיר את דברי המהרש"ל בהלכות איסור והיתר והלכות נידה, יודע כי בהרבה מהמקרים הוא מביא שיטות אשכנזיות שמחמירות והוא פוסק

מה חובתי תו ואעשנה. פרוש מאהבה, פרוש מיראה - אמרו ליה אביי ורבא לתנא: לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. (כב,א)

הגמרא מתארת כמה סוגים של התנהגות דתית 'אובססיבית'³. יש אדם שהוא פרוש אך עושה זאת מתוך הנאת עצמו ולשם עצמו (שיכמי). פרוש אחר מפחד להרים את רגליו ולכן הוא הולך עקב בצד אגודל. אדם זה מפחד להתקדם שמא יעשה צעד לא נכון, ולכן גורר את רגליו, הורס אותם ואינו מתקדם כלל. אדם זה טמון בתוך דתיות של פחד. פרוש אחר מקיז דם לכתלים. הוא מעדיף לדפוק את ראשו עד זוב דם במטרה לא להתקל בחטא כדוגמת אישה המסתובבת ברחוב. יש אדם עניו וירא שמרוב תחושותיו הוא מעלים את עצמו. ויש ירא שכל הזמן מחפש עוד מטלות, עוד חומרות ועוד משימות. הוא אובססיבי בעבודת ה' שלו ומשרה לחץ על הסביבה.

אלו דרכים שהגמרא מתארת בעבודת השם מיראה. אך עבודת השם של אהבה גוון אחר לה ודרך אחרת בניהול אורך החיים.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ט
עורך: אביעד בינשטוק

בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

3 ראה בעניין זה בספרו של הרב בנימין לאו- 'חכמים' כך ראשון בסביבות עמוד 51.